

מי נכנס לקודש הקדשים ומתי

מסכת כלים פרק א משנה ט – כהן הגדול אחת בשנה

בין האולם ולמזבח מקודש ממנה, שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם. ההיכל מקודש ממנו, שאין נכנס לשם שלא רחוף ידים ורגלים. קדש הקדשים מקודש מהם, שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה.¹

מסכת פסחים דף פו עמוד א – עליית קודש הקדשים

אבא שאול אומר: עליית בית קדשי הקדשים חמורה מבית קדשי הקדשים, שבית קדשי הקדשים כהן גדול נכנס לו פעם אחת בשנה, ועליית בית קדשי הקדשים אין נכנסין לה אלא פעם אחת בשבוע,² ואמרי לה: פעמים בשבוע, ואמרי לה: פעם אחת ביובב, לידע מה היא צריכה.³

מסכת מידות פרק ד משנה ה – האומנים ובעלי מלאכה

וראשי פספסין מבדילים בעליה בין הקדש לבין קדש הקדשים. ולולין היו פתוחין בעליה לבית קדש הקדשים שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהן מבית קדשי הקדשים:⁴

מסכת ברכות דף ל עמוד א – עומד בקודש הקדשים בשעת התפילה

תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכונן את הרוחות - יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר והתפללו אל ה'; היה עומד בחוף לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: והתפללו אליך דרך ארצם; היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת; היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: והתפללו אל הבית הזה; היה עומד בבית המקדש - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: והתפללו אל המקום הזה; היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכוין את לבו כנגד בית הכפורת; היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת וכו'.⁵

¹ המשנה מונה שם למי היה מותר להיכנס, לאיזה חלק במקדש, ולאילו מטרות. המקום המקודש ביותר הוא קודש הקדשים, בו שכן הארון בבית ראשון (ובשני, רק אבן השתייה), לשם היה נכנס רק הכהן הגדול ורק "אחת לשנה" בעיצומו של יום הכיפורים. ככתוב בפרשת אחרי מות, ויקרא פרק טז הפותח בפסוק: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אֱהֲרֹן אֲחִידָךְ וְאֵל יָבֵא בְּכָל יַת אֵל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָנֶיךָ אֶל פְּנֵי הַכַּפֶּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאֹרֶן וְלֹא יָמוּת כִּי בְעֵנָן אֲרָאָה עַל הַכַּפֶּרֶת, וְחוֹתָם בַּפֶּסוּק: "וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקֹּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּגֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטָּאתָם אֶחָת בְּשָׁנָה וַיַּעַשׂ פֶּאֶשֶׁר צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה". ראו גם בשמות ל' פרשת תצוה: "וְכַפֵּר אֶהְרֹן עַל קַרְנָתָיו אֶחָת בְּשָׁנָה מִדַּם חַטָּאת הַכֹּפְרִים אֶחָת בְּשָׁנָה יִכַּפֵּר עָלָיו לְדַחֲיֵיכֶם קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא לֵה' ". ראו פירוש המשנה לרמב"ם על המשנה הנ"ל (בהתבסס על תוספתא כלים א' ומדרש ספרי זוטא במדבר ה' ב) "וכן הוזהר כהן גדול מלהיכנס לקודש הקדשים זולתי ביום הכפורים ... והוא נכנס לאותו המקום ביום צום כפור ארבע פעמים, הפעם הראשונה בקטורת ומקטיר שם בקדש הקדשים כמו שבארנו ביומא, והפעם השניה בדם הפר, והפעם השלישית בדם השעיר, והפעם הרביעית יכנס להוציא את הכף ואת המחטה מקודש הקדשים כמו שנתבאר שם. ובתוספתא כהן גדול נכנס לשם בכל שנה ושנה לעבודת יום הכפורים ארבעה פעמים ביום, ואם נכנס חמש חייב מיתה". אך אנו שואלים: האמנם רק הכהן הגדול ורק ביום הכיפורים?

² פעם בשבע שנים.
³ ראו גם הנוסח בתוספתא מסכת כלים פרק א הלכה ז: "אבא שאול אומר: עליית בית קדשי קדשים חמורה מבית קדשי קדשים; שבבית קדשי קדשים כהן גדול נכנס לשם בכל שנה ושנה לעבודת יום הכפורים ארבע פעמים ביום ואם נכנס חמש חייב מיתה; ולעליית בית קדשי הקדשים אין נכנסים אלא לשנים לידע מה היא צריכה. אמרו לו: אין זו מעלה". בנוסח זה, יש מי שחולק על אבא שאול באשר לקדושת עליות המקדש, אבל לשיטתו (המובאת בגמרא בלי מי שחולק), הגם שהעלייה קדושה ואפילו יותר מקודש הקדשים, היו נכנסים אליה "לידע מה היא צריכה". האם יש לכך השפעה או קשר על הכניסה לקודש הקדשים בשעת הצורך? ועל עליות המקדש, ראו באתר ויקימקדש.

⁴ פירוש ר' עובדיה מברטנורא שם: "משלשלים את האומנים - מורידין אותם בחבל בתוך התיבות, כדי שלא יהנו בראיית בית קודש הקדשים, אלא מתקנין מה שצריך בלבד ועולין". ופירוש תפארת ישראל - יכין שם מדגיש שהתיבות היו אטומות לראייה משלושת הצדדים ורק צד אחד פתוח לראייה הדרושה לעבודה. ראו דיון על משנה זו בגמרא פסחים כו ע"א. מחד גיסא שואלת שם הגמרא מה הבעיה אם האומנים יזונו עיניהם בבית קודש הקדשים, הרי הלכה היא ש"מראה, קול וריח - אין בהם משום מעילה". ותשובתה היא שאמנם אין כאן דין מעילה, אבל איסור לכתחילה - יש. מאידך גיסא, שואלת הגמרא שם על מנהגו של רבן יוחנן בן זכאי "שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו" - שהרי יש בזה הנאה מהמקדש וגם אם אין בזה מעילה - איסור יש. ותשובתה על כך היא שהאיסור הוא כלפי פנים היינו בתוך ההיכל ולא כלפי חוץ. וזה מזכיר את החלונות של המקדש שהיו עשויים צרים מפנים ורחבים מבחוץ (כמין טרפז שחלקו הרחב בחוץ) על מנת שאור המקדש יאיר כלפי חוץ (במדבר רבה טו ב). ראו גם את הריב הטוב של קטורת המקדש שהתפשט בכל העיר ירושלים ועד יריחו הגיע (יומא לט ב). כך או כך, הרי לנו מי שנכנס אל קודש הקדשים הגם שאיננו כהן גדול ולא ביום הכיפורים. מי הוא? בעל מלאכה שבא לתקן דבר הצריך תיקון. וידועים על כך דברי הרב קוק בתשובתו למלעזים על החלוצים שבונים את ארץ הקודש.

⁵ מדובר כאן בעמידה לתפילה היינו שמונה עשרה. הרי"ף משמיט את הקטע "היה עומד בבית קדשי הקדשים", וכך גם בכתבי יד: אוקספורד, פירנצה, גירונה ופריס. אבל בכתב יד מינכן ובדפוסים (וילנא) כן נמצא קטע זה - ותודה רבה לד"ר רוני שוויקה ולאתר [הכי גרסינו](#) על המידע. לשיטות שמקיימות את הקטע "היה עומד בבית קדשי הקדשים", אנו מבקשים להעלות את ההשערה שמדובר

דברים רבה ט ט פרשת וילך – ספר התורה שהניח משה בקודש הקדשים

כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום, מה עשה? א"ר ינאי: כתב י"ג תורות י"ב ליי"ב שבטים ואחת הניח בארון, שאם יבקש לזייף דבר, שיהיו מוצאים אותה שבארון.⁶

מסכת בבא בתרא דף יד עמוד א – שלא יהא ספר תורה דחוק

כמה לוחות אוכלות בארון? ששה טפחים, נשתיירו שם שלשה טפחים, צא מהן טפת, חציו לכותל זה וחציו לכותל זה - נשתיירו שם שני טפחים, שלא יהא ספר תורה נכנס ויוצא כשהוא דחוק, דברי רבי מאיר.⁷

מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב – ספר העזרה

... בתרי פושכי היכי יתיב? אמר רב אחא בר יעקב: ספר עזרה לתחילתו הוא נגלל.⁸

מסכת יומא דף נד עמוד א – מבט אל קודש הקדשים

אמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה.⁹ מתיב רב חסדא: ולא יבאו לראות כבלע את הקדש, ואמר רב יהודה אמר רב: בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם!¹⁰ - אמר רב נחמן: משל לכלה, כל זמן שהיא בבית אביה - צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה - אינה צנועה מבעלה.¹¹

באומן שנמצא בקודש הקדשים לצורך ביצוע תיקון כלשהוא והגיעה שעת המנחה (שחרית וערבית לא סביר). ואם כך, הרי לנו מקור נוסף לדין האומנים שנכנסים לקודש הקדשים וסיוע למשנה הנ"ל ממסכת מדות מברייאתא במסכת ברכות. שהרי פשיטא שלא מדובר כאן בכהן גדול וביום הכיפורים, שם היה סדר עבודה מדוקדק ומדויק.

⁶ ככתוב בדברים לא פרשת וילך: "וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד תָּמָּם: וַיִּצַּו מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׁמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד." ראו בגמרא בבא בתרא יד ע"א המחלוקת בין רבי מאיר ור' יהודה אם ספר התורה היה מונח בתוך הארון ממש לצד לוחות הברית או בצד הארון (ע"ג דף מיוחד או הארגז שהוסיפו לו הפלשתים). לעניינינו, ביומו האחרון משלים משה את חתימת התורה (ראו דברינו [תורה חתומה ניתנה או מגילה מגילה ניתנה](#) בפרשת משפטים) וכותב שלוש עשר ספרי תורה, אחד לכל שבט ואחד "העותק המחייב" (par excellence) למשמרת בארון שבמשכן ולעדות. יש כאן היבט סמלי ברור – המשכיות הקול שהיה מדבר אל משה מבין שני הכרובים הוא לאחר מות משה, ספר התורה, ראו דברינו [וישמע את הקול מדבר אליו](#) בפרשת נשא. ובהיבט המעשי, נראה שמכאן ניתן ללמוד שיש עוד סיבה לכניסה לקודש הקדשים ולא רק "אחת בשנה". שהרי לא על מנת שישכב שם כאבן שאין לה הופכין (אבן השתיה), הושם שם ספר התורה של משה, אלא על מנת שבכל עת שתהיה מחלוקת או ספק או חשש לזיוף, ניתן יהיה להיעזר בו. והרי לנו "תורת משה" במשמעותה המוחשית והפשוטה. ראו פירוש רש"י הירש דברים לא י: "... עלינו להניח שיש יוצא מן הכלל מסוג זה, שהרי כך נאמר בדברים רבה כאן: אמר ר' ינאי, כתב י"ג תורות, י"ב ליי"ב שבטים ואחת הניח בארון, שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוציאים אותו שבארון. מוכח אפוא שהיה מותר לגשת אל ארון הקודש לתכלית זו". זאת, בפרט לשיטת ר' מאיר שהספר היה בתוך הארון ולצורך העיון בו היו צריכים לפתוח את הארון (איזו סמליות עם פתיחת הארון בימינו). ואנו רק נוסף, שאם אפרים ומנשה כלולים בשנים עשר הספרים שכתב משה, אזי בהכרח הספר שהיה בארון שימש את בני לוי והכהנים. ובראשונים (תוספות, ראב"ד ועוד) יש מחלוקת אם בספר זה קראו בהקהל וביום כיפור ונראה שהפלגנו דינו בעניין זה.

⁷ הסוגיה עוסקת שם במקום שנשאר לספר התורה בארון, לפי שיטת רבי מאיר שספר התורה היה בתוך הארון, לאחר שלוחות הברית תפסו את רובו. בחשבון שהגמרא עושה שם, שתלוי בגודל הלוחות, היא מגיעה למסקנה שנשארו שני טפחים לספר התורה, מה שמאפשר את הכנסתו והוצאתו בלי דוחק (של הספר). והרי לנו הוכחה נוספת שהיו מוציאים ומכניסים את ספר התורה שהיה בארון לצורך זה או אחר, ומילא נכנסים אל קודש הקדשים. ראו אמנם בתוספות על הדף שם שמגביל את הכניסה רק "כדי לתקן ספר תורה כדי שלא יתעפש ויתקלקל", היינו רק לצורך תחזוקת הספר עצמו, והרי זה דומה לאומנים כנ"ל. ועדיין היו נכנסים אל קודש הקדשים מידי פעם בפעם לבדוק מה מצבו של הספר שהניח שם משה.

⁸ בהמשך הדיון בגמרא שם חוזרת השאלה כיצד ספר תורה נכנס בשני טפחים, והתשובה היא שספר התורה שהיה בארון לא דמה לספרי התורה של ימינו שיש להם שני עצים (עמודים) ואפשר לגלול אותם לצד זה או לצד אחר (ותמיד יישאר רווח כלשהו ביניהם), אלא שהיה מגולל על עץ (עמוד) אחד ולפיכך תפס פחות מקום. הקלף של ספר התורה היה מחובר בסוף הספר, בדומה למגילות של ימינו: אסתר, שיר השירים, רות וקהלת (למי שקורא מהקלף) והפתיחה הייתה תמיד בצד ימין היינו בתחילת הספר (מה שמתאים למגילות שנקראות בשלמות וחוזרות להיגלל לראשן לקריאה הבאה, ופחות לספר תורה שלם). ומה למדנו מעניין זה? את המונח "ספר העזרה" שמן הסתם קשור יותר לתקופת בית שני בה כבר אין ארון והושם בעזרה. האם היה זה הספר שהניח משה בארון שבמשכן ועבר למקדש, או שמא ספר שכתבונו אנשי בית שני (עזרא הסופר)? על כך יש לדון בנפרד בעז"ה. כאן, די לנו במקורות אלה על ספר התורה שלצורכו היו נכנסים אל קודש הקדשים.

⁹ ראו שם גם כיצד נראו ראשי הבדים מבעד לפרוכת, וראו גם בהמשך הגמרא שם ציטוט הפסוק מקדש שלמה: "כִּי־מֵעַר אֵישׁ וְלִיֹּת סָבִיב" (מלכים א ז לו), ושם גם דברי הזילות של הגויים על הכרובים.

¹⁰ שאפילו לבני קהת הלוויים שנשארו את כלי המקדש, היה אסור להביט בכלים בשעה שפורקים או מקימים את המשכן. אז כיצד זה היו פותחים את בית קודש הקדשים לפני עולי הרגל?

¹¹ בני ישראל במדבר היו משולים לכלה בבית אביה שמצטנעת אפילו מבעלה, אך במקדש עולמים בארץ ישראל בירושלים, הכלה בבית בעלה ושוב איננה צריכה או רוצה להצטנע. ראו פירוש שטיינזלץ שם: "במדבר כיון שלא היתה השראת שכינה בישראל במקום קבוע – אסור היה לראות את הקודש, אולם במקדש במקום הקבע הורשו הכל לראותו". כאן אמנם מדובר בראיית קודש הקדשים הארון והכרובים, לא בכניסה אל הקודש, אך נראה לנו לצרף גם "כניסה" זו במראית עין. וכל זה, לא ביום כיפור פעם בשנה, אלא שלוש פעמים בשנה, בכל רגל ורגל! עוד נראה להשוות ההשוואה עניין זה עם האומנים במסכת מידות לעיל, שהיו מורידים אותם בתיבות "כדי שלא יזונו עיניהן מבית קדשי הקדשים". לעלייה לרגל היה מעמד מיוחד. ומה גם שאם מדובר בפסח, נקוט בדינו הכלל שאם רוב העם תמא: "טומאה דחוויה בציבור".

שמות רבה ח ב פרשת וארא - יואש שהסתתר בקודש הקדשים

...¹² יואש מנין שעשה עצמו אלוה? דכתיב: "וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹנָדָע בָּאוּ שְׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמֶּלֶךְ אֲזַי שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶלְיָהֶם" (דברי הימים ב כד יז) - מהו "וישתחוו למלך"? שעשאוהו אלוה. אמרו לו: אילולי שאתה אלוה, לא היית יוצא לאחר שבעה שנים מבית קדשי הקדשים.¹³ אמר להם: כך הוא, וקבל על עצמו ליעשות אלוה והשחית לנפשו וכו'.¹⁴

מחלקי המים

מים אחרונים:

¹² המדרש שם דן בארבעה בני אדם שהאהילו את עצמם ("עשו עצמם אלוה") והם: פרעה (הקשר לשמות רבה), חירם מלך צור, נבוכדנצר ויואש (או יהואש) מלך יהודה. בזה האחרון נתמקד.

¹³ ראו האירוע במלכים ב תחילת פרק יא (ובדברי הימים ב פרק כב), שלאחר שיהוא השמיד את בית אחאב, ביקשה עתליה להמית את כל צאצאי המלוכה, ויהושבע בשיתוף פעולה עם יהוידע הכהן החביאו את יואש בבית ה'. במקרא לא מצוין היכן בדיוק ובא המדרש ואומר שהחביאו אותו בקודש הקדשים.

¹⁴ אפשר שגם מקרה זה חורג מהדוגמאות שבקשנו להביא, אבל אילולי שעשה יהואש מעצמו אלוה (גם זה מהמדרש ואיננו במקרא), היה האירוע מסתיים בכי טוב. המקרא מעיד על יואש שעשה הישר בעיני ה' (כל עוד חי יהוידע הכהן ... מלכים ב יב ג) ומעניין לציין שיואש הוא זה שחזק את בדיק הבית ובכך אולי גמל למקדש על שנתן לו מסתור! אולי בשש השנים שהתחבא במקדש ראה גם את הבקיעים והסדקים שנבעו במקדש, והרי לנו שוב הקשר לאומנים שיורדים אל המקדש לתקנו ולתחזקו.